

Kojnok Nándorról, kissé szubjektív módon

És kissé önös módon is.

Mert nemcsak szubjektívek, de „önösek” is az általam leírt emlékező sorok. Azért, mert csakis arról szólnak, amit magam éltem át, magam tapasztaltam Kojnok Nándorral kapcsolatosan.

Úgy van előttem minden, mint annakidején. Mintha most is látnám, most is hallanám.

Tovább adom.

A 70. születésnap okán, s egyébként is.

Lehetséges, hogy nem minden új benne, de minden valós, hiteles.

A gimnáziumban

Középiskolás kora óta ismertem.

Amikor 1951 szeptemberében a salgótarjáni gimnáziumba kerültem, ő harmadikos, III. Á-s. Nevét azonnal megjegyeztem, személyiségének súlyát már kezdetben tapasztalhattam az intézmény falai között és azon kívül is. Elismert a tanárok részéről, népszerű a diákok körében. Előnyös külső tulajdonságokkal rendelkezett: magas, arányos termet, duzzadó izmok, kisportolt testalkat.

Neve elsősorban sportbeli sikerei révén válik ismertté. A legkedveltebb sportágban, a labdarúgásban jeleskedik. A sok tehetség közül is kitűnik teljesítményével, azzal, amit a pályán mutat. Az volt ő a futballban, ami Gerelyes az atlétikában és az ökölvívásban – a tarjáni gimnázium sztárja.

A régi SBTC-pálya vörös salakján többször láttam őt játszani. Robosztus alakjával, technikájával, kitűnő labdakezelésével, cselezőképeségével állandó veszélyt jelentett az ellenfél kapujára a középcsatár posztjáról.

A sport és a tanulás mellett a mozgalmi munka kötötte le idejét és energiáját. Tagja a DISZ-nek, sőt abban különböző vezetői tisztségeket visel, és különböző feladatokat vállal: szervez, agitál, beszédeket mond. Emiatt aztán Hajnal Imre tanár úr – aki, finoman szólva, nem nagy híve az akkori rendszernek – kifigurázza, gúny tárgyává teszi őt.

A gimnazista Kojnok Nándor köztudottan irodalomkedvelő. 1952-től a Herold László tanár úr vezette Irodalmi Önképzőkör diákelnöke. Ilyen minőségben is tartja a kapcsolatot Gerelyes Endrével és Nagy Pállal, akik szintén mélyebben foglalkoznak szépirodalommal. Egy évfolyamra járnak mind a hárman, de nem osztálytársak és nem barátok. Ez azonban nem gátolja meg őket abban, hogy egyazon cél felé mozduljanak, s induljanak el a gimnázium elvégzése után. Kojnok Nándor irodalmi érdeklődésének bizonyítéka az is, hogy dolgozatot készít Madách Imréről. Nem valamiféle megbízatásnak eleget téve, nem az önképzőkör elnökeként, hanem kíváncsi, érdeklődő diákként. A salgótarjáni gimnázium felvette Madách Imre nevét. Éppen ekkor, 1952 elején. Még hozzá Kmetty Ferenc

igazgató, Mikuska Imre igazgatóhelyettes és Mészáros Zoltán tanár erőfeszítéseinek eredményeképpen.

A vállalt feladat nem lehetett egyszerű Kojnok Nándor számára. Madách nem tananyag az iskolákban, a nevét viselő salgótarjáni gimnáziumban sem. Madách-irodalom errefelé nemigen létezik, azt fel kell kutatni, annak utána kell járni. Ennek ellenére elkészíti dolgozatát, amely akár úttörő-munkának is tekinthető ezen a téren és ezen a környéken. Szívesen olvasnánk az ifjú ember gondolatait, megállapításait Madách Imréről ma is, de sajnos a dolgozat nincs meg.

Az egyetemen

Az első ismerős arc, amelyet az egyetemen felfedeztem az övé volt. Pontosabban szólva a diákotthonban találkoztam először vele. Ugyanarra az egyetemre jártunk Budapesten – az ELTE Bölcsészettudományi Karára –, és egy fedél alatt laktunk a Ménesi úti Eötvös József Kollégiumban. Igaz, csupán két esztendeig.

Gyakran találkoztunk, főként az első időkben. Soha nem mulasztotta el, hogy érdeklődjön hogylétem, pesti életem, s nem utolsó sorban tanulmányi előmenetelem felől. Ilyenkor a vizsgákra és a vizsgáztató tanárookra vonatkozóan látott el értékes tanácsokkal. Ma is fülemben csengenek intő szavai: „Leginkább a nyelvészetre ügyelj, a Finnugor Tanszékre, mert ott leselkedik a legnagyobb veszély a gyanútlan és tapasztalatlan elsőévesre!”

Nem mindennapi jelenség itt sem.

A kollégiumban ő „a palóc”. Nemegyszer tőlem kérdezte, aki nem ismerte:

– Mondd, hogy hívják azt a srácot, aki olyan érzékelhető palócsággal ejti a szavakat és a magánhangzókat? Neked földid, nyilván tudod, kiről van szó?!

Mások még hozzátették: „Ideje lenne, hogy elsajátítsa a köznyelvet!”

Nem sajátította el, abban az értelemben semmiképp, ahogyan gondolták. Nem azért, mert nem tudta, hanem azért, mert nem akarta. Tudatosan őrizte palócságát. Nem feltűnésvágyból, hanem meggyőződésből, és makacsul. Nem volt hajlandó lemondani arról, ami az övé.

Nemcsak a tájszólással, de a sporttal sem szakított egyetemi évei alatt. Aktív játékos, igazolt labdarúgó a fővárosi egyetemisták csapatában, a Budapest-bajnokságban szereplő BEAC-ban. Középcsatár, mint Tarjánban. Hetente kétszer edzésre jár a Fehérvári út mellett lévő BEAC-pályára, vasárnapi mérkőzéseire ugyanoda.

Természetesen megmaradt számára az irodalom is, szélesebb kitekintéssel, nagyobb lehetőségekkel. Sohasem volt túlbuzgó „filosz”, de a magyar- és világirodalmat érdeklődéssel és akarattal tanulta. Tanulta, de nem művelte – mint tették azt egyes kollégista társai: Györe Imre, Ladányi Mihály, Lázár Ervin és az elsőéves Nagy (Ágh) István, akikkel lényegében baráti kapcsolatokat épített ki a diákotthon falai között. És ott volt Csukás István is, aki ugyan nem lakott a Ménesi úti kollégiumban, de oda nagy rendszerességgel bejárt, mivel szívesebben látogatta kollégista barátait, mint az egyetemi előadásokat.

Az viszont kissé furcsának tűnt, hogy a szintén salgótarjáni Gerelyes Endrével, a volt iskolatárssal Kojnok nem tartotta igazából a kapcsolatot. Talán azért (illetve azért nem), mert Gerelyes akkortájt valahogyan mindig külön utakon járt, s csak ritkán tartózkodott szálláshelyén.

Ötvenhatban

Elérkezett 1956 – ott volt velünk és általunk az egyetemen és a diákothonban.

Ősz volt már, a Ménesi út fáiról hullottak a levelek. Arra persze nem gondoltunk, hogy ez az ősz nem olyan lesz, mint a megelőző.

Nagyon jól emlékszem az akkori Kojnokra. Arra, hogy élénk figyelemmel kíséerte a nagy fontosságú hazai és világpolitikai események menetét, az SZKP XX. kongresszusának határozatait. És arra is jól emlékszem, hogy rendszeresen olvasta – tanulmányozta – az Irodalmi Újság egyre merészebb és egyre érdekesebb írásait. Köztudott volt róla az is, hogy szobatársaival a Petőfi Kör üléseire meglehetősen gyakorisággal eljárta.

1956. október 23-án pedig, a többi egyetemistával karöltve, vonult Petőfitől Bem Józsefíg. A koszorút vivő két diák és az „Eötvös Loránd Tudományegyetem” nevét hirdető tábla mögött az ötödik-hatodik sorban. Negyedikes, azaz utolsó évfolyamos hallgató ekkor.

Kojnok Nándor 1956. október 29-étől nemzetőr. Géppisztolya, igazolványa van, balkarján nemzetiszínű karszalag. Ő is arra az útra lépett, amelyre az Eötvös Kollégium lakóinak körülbelül egynegyede. Akik a Deák téri Budapesti Rendőrfőkapitányságon, a nemzetőrség létrehozásáról szóló döntés értelmében fegyverhez jutottak.

Megjegyzendő, hogy az egyetemista nemzetőrök nem vettek részt harci cselekményekben, nem az volt a tisztük. Nem harcoltak, de fontos és nemes feladatokat láttak el: épületeket, objektumokat őriztek, a rendre, a biztonságra vigyáztak.

Salgótarjában

1956. október 30-át követően sokáig nem találkoztunk, sőt hosszú hónapokig még csak nem is láttam őt. Nem tudom ma sem, hogyan vészelte át a november 4-ei fordulatot, hogyan élte meg az 1956-os esztendő végét és 1957 elejét. Ellentétben a többi nógrádi egyetemista és kollégista társakkal (nem voltak sokan), akikről rendszeresen kaptam a híreket.

Gerelyes Endréről elsősorban, aki Schlattner Edittel már október utolsó napjainak egyikén hazaérkezett, s volt tanárainak, Lénárt Andornak (a megyei forradalmi bizottság egyik tagjának), valamint Szentgyörgyi Zoltánnak felkérésére Salgótarján pedagógusai előtt beszámolót tartott a budapesti eseményekről a közgazdasági technikumban.

És Ravasz István tragikus haláláról is azonnal értesültem.

Kojnok Nándorról azonban semmi hírem nem volt.

Feltételezhető, hogy nem tartózkodott Salgótarjában, hanem Budapesten, a kollégiumban húzta meg magát.

Erre az időszakra eshet disszidálási kísérlete, amelyről megint csak nem ő beszélt, másoktól hallottam róla. El akarta hagyni Magyarországot. Kísérlete azonban kudarcba fulladt, a határról visszatoloncolták.

Nehezen megfejthető, miért akart elmenni. Szerintem, nem a felelősségrevonás elől menekült, attól nemigen kellett tartania, inkább saját szabadságát szándékozta ily módon megvalósítani, és biztosítani, mivel korlátozva érezte magát.

1957 koratavasán láttam viszont. Akkor már a Ménesi úti kollégiumban lakott, s járt az egyetemre. 1957 júniusában pedig befejezte egyetemi tanulmányait, s középiskolai tanári diplomát szerzett magyar–történelem szakon.

Aztán oldódott a légkör. Lazultak a kötelek, dőltek a korlátok, Kojnokban pedig szüntek az aggályok. Hatását azonnal észlelte, jelentőségét felfogta. Ekkor már tudta, hogy haza kell mennie. Pedig maradhatott volna – képességei, tudása és a sport révén biztonságos állással fővárosi lakos lehetett volna. A bizalomra alapozva visszatért Salgótarjánba. Élni akart, örömet akart, úgy érezte, ez csak a szülőföldön lehetséges.

1957 szeptemberében tanítani kezd a Csizmadia úti általános iskolában (ma Dornyai Béla nevét viseli). Közben – 1959 nyarán – újságíróskodik az akkor heti két alkalommal megjelenő megyei lapnál.

Megtisztelő megbízatás, és merész vállalkozás a részéről. De megállja a helyét, a szerkesztők, a munkatársak és a felettesek (megyei pártvezetés) meglegedésére végzi munkáját egy egész nyáron át. Riportokat készít, cikkeket publikál, viszonylag könnyedén, lazán.

Az egyik – orvostémájú – írása osztatlan sikert arat, arra büszke, azzal egyértelműen meg van elégedve. „Kezdem megtalálni egyéni stílusomat” – mondta. S valóban, akkor, 1959 táján egyre választékosabban, egyre karakteresebben írt. És ettől kezdve kezdte mások papírra vetett sorait előszeretettel böngészgetni, olvasni és bírálni. Lényeges momentum az is, hogy az 1959-es nyári újságírói gyakorlatozása idején alakulnak ki kapcsolatai a megyei lappal és annak munkatársaival. Amelyek aztán utána hol szorosabbá válnak, hol lazulnak, megszűnnek azonban nem szűnnek meg sohasem.

Ezt követően Kojnok Nándor útja messzire vezetett, pályája meredeken ívelt felfelé. Rövid időn belül „igazi karriert” csinált. Következett a megyei – majd a városi tanács, később a megyei könyvtár. Neve egykettőre ismertté vált a „szakmában”, és azon túl is, a városban, a megyében.

Kapcsolatom Kojnok Nándorral Salgótarjánban már nem annyira közvetlen, mint korábban, mint az egyetemi évek alatt. Pedig egymás közelében éltünk és dolgoztunk, ennek ellenére mégis valahogyan távolabb kerültünk egymástól.

Valószínű, hogy a környezetünk – a világ – változott, lett más, és nem mi.

De ekkor is volt egy időszak, amikor egészen harmonikus volt közöttünk a viszony. Ekkor szinte rendszeres munkakapcsolatba kerültünk egymással. Ez az 1960-as évek második felében és az 1970-es évek elején történt. Amikor majdhogynem intézményi szintre emelkedett az együttműködés a megyei könyvtár és a salgótarjáni Táncsics Mihály Közgazdasági Technikum és Szakközépiskola között, ahol akkor tanítottam.

Az emlékekben

Az én emlékeimben Kojnok Nándor többféleképpen is jelen van, számos alakban él. *Él, mint a kultúra munkása*, a salgótarjáni kultúráé, művelődésé. Mivelhogy azt szolgálta élete során.

Ő okkal és joggal gondolta, hogy Salgótarjánban kultúrája (benne művészete, irodalma) az ő kezében is letétt. Talán ezért is figyelt annyifelé, ezért vállalta fel a sokféleséget, az egymástól olyannyira eltérő, de valahol mégis összekapcsolódó munkákat. Nagyon régen például annak a vékonyka kis füzetecskének kiadatását,

amelyben a három nógrádi származású költő – Jobbágy Károly, Polgár István, Vihar Béla – a tarjáni üvegyár munkásai (egyben a nehéz fizikai munkavégzés) előtt 1961-ben verseivel tiszteleg.

Él, mint irodalom-barát. Kojnok Nándor érdeklődésének legnagyobb részét az irodalom foglalta el, és le. Azon belül a költészet, a XX. századi modern líra. Imádta a verseket, egyben tisztelte őket, alkotóikkal, a költőkkel együtt. Vallotta (olykor bizonyította): mindennemű művészeti ágak – műfajok – között a vers az igazi, a zártságával, szigorú előírásaival, formai követelményeivel, igényességével. Hogy a versrajongó Kojnok Nándor maga is próbálkozott volna a versírás gyakorlatával, arról nincs tudomásom.

Nem volt költői alkat. Versszerető volt, nem költő. Nem a poéta Vihar Bélához, inkább az irodalomkritikus Komlós Aladárhoz állt közel lélekben és mentalitásban.

Él, mint lokálpatrióta. Nagyon szerette a földet, ahol született, „amelyből vétegett”. Az ő lokálpatriotizmusa szinte példanélküli. „Nekem már Hatvannál honvágyam van, amikor el kell utaznom Tarjából”, nyilatkozta az egyik alkalommal.

Valami predestináció-félet érezhetett abban, hogy éppen ide született, és nem máshová. Éntudata teljes egészében együtt volt jelen tarjáni/nógrádi tudatával. A mindennapok során is, sőt a mindennapok során főként.

Él, mint vezető. Kojnok Nándor komoly, megbízható és felelősségteljes tisztségeket töltött be. Jól és lelkiismeretesen látta el ebben a minőségében is a feladatát. Többnyire reálisan tudta megítélni a kialakult szituációkat. Amikor tehette, feltárta a hibákat, keményen fellépve küzdött ellenük, mintha egy szörnyről rántaná le a leplet.

Amikor tehette. De vezetőként sem mindig tehette. Magas mércéket állított, nemcsak mások, de önmaga számára is. Úgy gondolta, amit az ember nem ismer be önmagának, azt sohasem fogja megérteni.

És él, mint aki szerencsés volt. Abban Kojnok Nándor mindenképpen szerencsés volt, hogy számára is egy igen kedvező időszakban kezdhette el, majd folytathatta munkáját. Nem problémamentes, de mégiscsak egy igen alkalmas ciklusban cselekedte azt, amiről azt gondolta, hogy cselekednie kell.

És abban is szerencsésnek mondható Kojnok Nándor, hogy egész életében olyan területen dolgozhatott, amelyhez kedve, tehetsége és ambíciója volt, amelyet magáénak érzett.

És él, mint aki türelmes volt. Az élet kisebb dolgaira Kojnok Nándor nemigen tudott várni, a fontosabbakra azonban igen. Vannak, akik rosszul várakoznak, ő viszont jól várakozott. Megértően, ugyanakkor aktívan. Lásd: könyvtárépítés. A problémákat igyekezett mindenkor alaposan körüljárni, s lemérni azok igazságértékét. Türelmes és higgadt magatartása általában eredményeket hozott.

És él, mint aki sikeres és elismert volt. Kojnok Nándor élete és sokoldalú tevékenysége nemegyszer került reflektorfénybe. Munkáját – s őt magát – nemcsak a „szakma” kísérte megkülönböztetett figyelemmel, de a hivatalos, vagyis a párt- és az állami vezetés is.

Kojnok Nándort megbecsülték. Volt része elismerésben, jutalomban, kitüntetésekben is.

Annak ellenére, hogy nem volt párttag. Nála nem a párttagságot, hanem a munkát ismerték el.

És annak ellenére is, hogy az 1970–1980-as években vállig érő haját viselt, amivel egészen bizonyosan nem önmagára, hanem egészen másra igyekezett felhívni a figyelmet.

És él, mint aki keserű és kellemetlen volt. Sikerei ellenére nagyon sok fájdalom, harag, bosszúság halmozódott fel benne. Gyakran vett erőt rajta a rosszkedv, a kiábrándultság érzése. Akkor, amikor nem úgy mentek a dolgok, ahogyan menniük kellett volna.

Nagyon dühös tudott lenni, amikor falnak ütközött. Amikor elöntötte a düh, nem volt képes finom modorban megnyilvánulni, véleményt mondani. A személyét ért sérelmeket elviselni, magában higgadtan feldolgozni. Lehetséges, hogy azért, mert jól ismerte azok forrásait és okozóit.

És él, mint példa. Salgótarját nemegyszer emlegették – emlegetik? – rideg városként, amely nem becsüli, nem tartja meg értékeit. Amely valósággal elüldözi a tehetségeket.

Lehet meditálni, sőt vitatkozni is lehet rajta: jogosan, avagy jogtalanul, minden ok nélkül állítanak-e ilyeneket és ezekhez hasonlókat azok, akik ilyeneket és ezekhez hasonlókat állítanak?

Kojnok Nándor személye, életútja – egész itteni munkássága – viszont egyértelműen arra mutat, hogy ez másként is lehetséges. Ezért minta, ezért eszmény.

Arra példa, hogy Salgótarjában (Nógrádban) is megvalósítható az értelmes életcél.

Szerényi Gábor: Metróuniverzum, 2003.